

از ماست که بر ماست!

نقد دیدگاه روشنفکران دربارهٔ خلیقات ایرانیان

جواد نظری مقدم

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

فهرست

پیشگفتار.....	۷
مقدمه.....	۱۱
فصل اول: کلیات.....	۱۵
گفتار اول: طرح مسئله.....	۱۵
گفتار دوم: مفهوم خلییات یا منش ملی.....	۲۰
فصل دوم: بررسی گفتمان خودانتقادی.....	۲۷
گفتار اول: گفتمان خودانتقادی در ایران.....	۲۷
گفتار دوم: نقد استبداد تاریخی ایرانی در گفتمان خودانتقادی.....	۳۰
گفتار سوم: تعامل میان ساختار سیاسی و فرهنگ و خلییات جامعه.....	۳۷
گفتار چهارم: خلییات استبدادزده ایرانیان.....	۴۰
گفتار پنجم: ویژگی های خلی ایرانیان از نگاه متون مربوط به خلییات ایرانیان.....	۵۶
مبحث اول: انواع خلییات از منظر نویسندگان.....	۵۷
مبحث دوم: جمع بندی ویژگی های استخراج شده.....	۶۹
عدم رفق و مدارا.....	۷۴
عدم صداقت و راستی.....	۷۴
عدم تعهد و مسئولیت پذیری.....	۷۵
عدم سخاوت و بخشش.....	۷۵
تک روی و عدم روحیه جمعی.....	۷۶
مبحث سوم: دسته بندی رویکردها.....	۷۷

۸۰	گفتار ششم: بازتاب گفتمان خودانتقادی در اندیشه کارگزاران سیاسی
۸۵	فصل سوم: نقد خاستگاه نظری و روش مطالعات خودانتقادی
۸۵	گفتار اول: نقدی بر خاستگاه نظری گفتمان خودانتقادی
۸۵	مبحث اول: استبداد شرقی و شیوه تولید آسیایی
۹۳	گفتار دوم: نقد روشی آثار مربوط به نقد خلیفات ایرانیان
۱۱۵	نتیجه‌گیری
۱۲۳	کتابنامه

پیشگفتار

حقیقت ماجرای آشنای این روزهای ما که روزهای پنج‌ساله است به درازا یافته، در چیست که برخی بدون توجه به اتخاذ یک روش علمی و منطقی روشن و تنها با نظر به غرب و جامعه غربی، خلیات انسان ایرانی، تاریخ و فرهنگش را مورد نقد غیرمنصفانه خود قرار داده‌اند و تلاش دارند همه چیز ما را با کعبه آمال خود، یعنی غرب بسنجند؟

آیا عدم توسعه ما به دلیل خلیات منفی ماست؟ آیا آنچه روشنفکران ایرانی درباره ایرانیان می‌گویند، جامعه‌شناسی ایرانیان است؟ آیا برچسب‌زدن‌هایشان معتبر است؟ آیا تعمیم‌دادن‌هایشان بجاست؟

آیا ایرانیان دروغ‌گویند؟ سلطه‌جویند؟ بی‌بندوبارند؟ شجاعت ندارند؟ روحیه همکاری ندارند؟ متملق‌اند و صدها خصوصیتی که تنها در ایرانیان است و بس؟!

آیا سیطره پنج‌ساله این گفتمان بر افکار و گفتار ما صحیح است؟ آیا سایه سنگین این گفتمان که بر گفته‌ها و نوشته‌هایمان، بر مردم عادی گرفته تا نخبگانمان، بر هر کوی و برزمنان افکنده شده، درست است؟

آیا پندار جمال‌زاده، بازرگان، نراقی، سریع‌القلم و دیگران درباره خلیات ما، ره به بیراهه بردن نیست؟ آیا مانع پیشرفت و ترقی جامعه ایرانی، خلیات منفی است؟ آیا واقعاً تکرار گزاره تأثیر منفی خلیات استبدادزده و خودمدار ایرانیان بر عقب‌ماندگی جامعه ایرانی، توصیفی بحق است؟ رویکردی که ادعا می‌دارد ما ایرانیان همواره از مشکل اخلاقی رنج می‌بریم و ضعف در خلیاتمان موجب شده است از مسیر رشد و ترقی باز بمانیم!

این کتاب قرار است به این «آیاها» جواب دهد و با نقد این رویکرد، نسبت به ارائه تصویری واقعی - و نه غیرمعتبر - از جامعه ایرانی، مسیر حرکت ایرانیان را به سوی رشد و تعالی حقیقی هموار سازد.

اثر حاضر محصول تلاش گروه مطالعات فرهنگی و اجتماعی مرکز پژوهش‌های جوان است. این مجموعه، شاخه‌ای از شاخسار پُربُروبار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی^۱ است که با گروه‌های علمی «بینش و اندیشه»، «مطالعات فرهنگی و اجتماعی»، «نظام‌ها و مطالعات انقلاب اسلامی»، «اخلاق، تربیت و روان‌شناسی» و «سنت‌های حوزوی و آداب طلبگی» به افق‌های پیش‌رو و گام‌های پیش‌رو در عرصه فرهنگ جامعه اندیشیده، آثار مفیدی به ثمر نشانده است.

رشد و شکوفاندن باورها و گرایش‌های دینی، معرفی الگوهای مطلوب رفتار دینی و همچنین پاسخ به نیازها و خواسته‌های جوانان در زمینه‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی از برجسته‌ترین اهداف فرازوی مرکز است تا با رصد شرایط روز جامعه، به صید موضوعات ضروری دست زده، پژوهش‌هایی مفید بیافریند.

مرکز پژوهش‌های جوان در چهار سطح جوان، دانشجوی، اندیشه و طلبه به تولید آثاری در قالب‌ها و آرایه‌های گوناگون مشغول است. مخاطبان این سطوح نیز بدین قرار است:

۱. مخاطبان «کتاب جوان» تحصیل‌کردگان دوره متوسطه‌اند و عموماً ۱۷ تا ۲۴ سال دارند.

۲. مخاطبان «کتاب دانشجوی» دانش‌پژوهان مقطع کاردانی و کارشناسی با حدود سنی پیش‌بینی‌شده ۱۸ تا ۲۶ ساله‌اند.

۱. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی با توجه به بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پروزی و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، به‌عنوان نهادی علمی - پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد. این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

۳. مخاطبان «کتاب اندیشه» جوانان عبور کرده از تحصیلات مقطع کارشناسی و با سن پیش‌بینی شده کمتر از ۲۸ ساله‌اند.

۴. مخاطبان «کتاب طلبه» جوانانی هستند که سال‌های نخست و سطوح میانی علوم حوزوی را می‌گذرانند.

کتاب پیش‌رو، از آثار سطح دانشجوی این مرکز است.

این مرکز ضمن قدردانی از آقای جواد نظری مقدم برای انجام این اثر و تلاش مجدانه مدیر گروه مطالعات فرهنگی و اجتماعی، آقای مهدی رحیمی و با قدردانی از شورای علمی گروه، همکاری ارزیابان گرامی، آقایان دکتر آرمین امیر و رسول جوهری را ارج نهاده، صمیمانه در انتظار نقدها و پیشنهادهای خوانندگان تیزبین نشسته است.

مرکز پژوهش‌های جوان